

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Ирена Иванова Левкова,

доцент в ПУ „Паисий Хилендарски“

на материалите, представени за участие в конкурс

за заемане на академичната длъжност **„професор“**

в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки професионално направление 3.2. „Психология“ (**Педагогическа и възрастова психология - Детска психология**)

В конкурса за „професор“, обявен в Държавен вестник, бр. 92 от 18.11.2022 г. и в интернет-страницата на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра Психология към Педагогически факултет като кандидат участва **доц. д-р Кирилка Симеонова Тагарева** от катедра Психология към Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № Р-21-69 от 18.01.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Педагогическа и възрастова психология – Детска психология), обявен за нуждите на катедра Психология към Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

За участие в обявения конкурс са подадени документи от единствен кандидат: доц. д-р Кирилка Симеонова Тагарева от катедра Психология към Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от доц. д-р Кирилка Тагарева комплект материали на електронен и на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

Кандидатът доц. д-р Тагарева е приложила общо 62 научни труда, от които 48 за рецензиране, в т.ч. 1 монография, 1 глава от колективна монография в съавторство, 3 студии, 42 статии и 1 учебно помагало.

Разпределението на научните трудове по съответни рубрики, в страната и в чужбина, е както следва: 39 в страната и 9 в чужбина.

Приложени са разделителни протоколи за 9 колективни публикации.

Кандидатът представя също: справка за спазване на минималните национални и допълнителните факултетни изисквания, анотации на научните трудове - на български и английски език; самооценка на приносите - на български и английски език; документи, удостоверяващи учебната и научно-изследователската дейност, включително работа с докторанти и дипломанти, участия в проекти и др.

Приложени са и документи за съответствие с допълнителните изисквания на Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Документите и материалите, представени от Кирилка Тагарева отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

От изготвената наукометрична справка се вижда, че кандидатът изпълнява количествените изисквания по всички групи от показатели, като общият брой точки надхвърля почти три пъти необходимата сума, определена от националните и факултетните изисквания.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Доцент д-р Кирилка Тагарева е родена на 18 декември 1962 г. В периода 1980-1984 г. завършва висше образование във ВПИ, гр. Благоевград и придобива магистърска степен по педагогика.

От 1989 до 1993 г. Кирилка Тагарева е редовен докторант по Педагогическа и възрастова психология в Психологическия институт на Руската академия на образованието, гр. Москва. Обучава се в лабораторията по детска психология в този институт, в научната школа на Мая Лисина. Защитава дисертация на тема „Психологически анализ

на предметно-манипулативната дейност на децата в кърмаческа възраст” с научен ръководител София Мешчерякова.

През 1993 г. тя придобива научната степен “Доктор по психология” по научната специалност 05.06.05. Педагогическа и възрастова психология.

Академичната кариера на доц. Тагарева започва във ВПИ, гр. Шумен, където тя работи като асистент в периода от 1985 до 1989 г.

В периода 1996 – 2006 г. тя заема длъжността главен асистент в Педагогически колеж в гр. Пазарджик към ПУ „Паисий Хилендарски“, а оттогава до днес заема последователно длъжностите главен асистент и доцент в Педагогически факултет на ПУ.

От 2018 г. досега доц. Тагарева е ръководител на катедра „Психология“ в същия факултет.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Преподавателската дейност на кандидата е преди всичко в дисциплини, представящи основните идеи и закономерности в детското развитие и курсове, дискутиращи специфики в развитието и теории, свързани с тях – преди всичко по темите за привързаността, личностния растеж, общуването и др. Преподаваните академични курсове съответстват на профила на конкурса.

В своята преподавателска дейност доц. Тагарева проявява умения да представя съдържанието на материала по преподаваните дисциплини, от една страна, достъпно и съобразено с предходните познания на студентите и в същото време – на високо ниво на научно познание на новия за тях материал. Представените идеи, позиции и факти са съобразени с новите научни постижения в съответната област. В преподаването тя успешно вплита и резултати от собствените си научни изследвания. Комуникацията ѝ със студентите се отличава с коректност, толерантност, достъпност, но и с високо ниво на академични изисквания.

За целите на обучението на студентите доц. Тагарева създава и публикува един учебник в съавторство и едно учебно помагало. Представеното в тях съдържание е научно издържано и умело съобразено с целите на обучението.

Доц. Тагарева е научен ръководител на пет успешно защитили докторанти, продължаващи своята реализация в областта на научните изследвания и преподавател-

ската дейност. Две от докторантките, ръководени от доц. Тагарева, са назначени на преподавателски позиции във висше училище: Биляна Гинина работи като асистент в Пловдивския университет (в представените документи е приложено копие на трудов договор без лична информация). Ирина Емелянова работи като преподавател в Московския държавен психолого-педагогически университет (приложена е справка).

Представените за рецензиране публикации са разпределени както следва: общо 62 научни труда, от които 1 монография, 55 статии, 3 студии, 1 глава от колективна монография в съавторство, 1 учебник в съавторство и 1 учебно пособие статии и доклади, включени в български и международни научни издания. Проблематиката, третирана в тях, съответства на профила на обявения конкурс и показва целенасоченост на автора в неговата научно-изследователска дейност, фокусирана около проблемите на детското развитие.

Представените за рецензиране статии и доклади са публикувани в престижни български и международни издания.

Списъкът от публикации, които не са представени за рецензиране, най-вече в сферата на педагогическа и възрастова психология, успешно допълва профила на кандидата като сериозен изследовател и учен.

В хабилитационния труд на доц. Тагарева „Общуване, привързаност и родителско отношение в детска възраст“ е представено авторово изследване, осъществено в светлината на културно-историческата теория на Л. Виготски, теорията за дейността на А. Леонтиев, периодизацията на психическото развитие на Д. Елконин и концепцията за общуването на М. Лисина чрез проучвания в теоретичен и емпиричен план. Избраната от кандидата теоретична основа на изследването е в съответствие с историческата традиция в изучаване на избраната проблематика и дава възможност за добавяне на един съвременен прочит и продължаване на успешната изследователско-теоретична традиция в техните трудове и проучванията на техните съвременници и последователи. В това отношение доц. Тагарева успешно свързва своите настоящи изследователски интереси със школата, която я формира като учен и в която тя получава своята докторска степен.

Монографията представлява успешен синтез на теории и идеи, свързани с руската школа и теории и идеи на англоговорящите учени, изучаващи детското

развитие, като са представени възгледите за привързаността на Дж. Боулби и М. Ейнсуърт.

Анализирани са четири основополагащи теми - общуването с възрастните, на общуването с връстниците, привързаността и родителското отношение. На всяка от тях е посветена отделна глава от монографията. Теоретичните части са обогатени с резултатите от собствени емпирични изследвания на общуването с връстниците в ранна възраст, с авторска диагностика на общуването с възрастния и речта на деца на пет-шестгодишна възраст, диагностика на общуването с връстниците при децата от две до четиригодишна възраст, с адаптация на метод за изучаване на родителското отношение. Те представляват сериозен принос в изследователската и диагностична практика.

Доц. Тагарева представя за рецензиране две публикации в съавторство в реферирани и индексирани в световно-известни бази данни с научна информация - Тихомирова, Т. Н., **Тагарева, К. С.**, Кузмина, Ю. В. и С. Б. Малых. (2022). Адаптация на руска версия на въпросника „Учебен интерес и академическа самооценка“, в „Сибирски психологически журнал” и **Тагарева, К.**, Гереева, М. (2022). Творческа мотивация и процъфтяване: индивидуално-психологически аспекти в сп. „Философия”. В първата от тях са представени резултати от адаптацията на руската версия на въпросника „Учебен интерес и академическа самооценка“, насочена към измерване на два аспекта на мотивационната сфера на ученика: желанието за изучаване на определена учебна дисциплина и самооценка на своите образователни постижения. Анализирани са възрастовите различия в мотивацията за изучаване на учебни предмети през училищния период.

Втората е посветена на творческата мотивация, която се разглежда в контекста на структурата на личността и процъфтяването като показател за позитивно развитие. Използвани са световно признати изследователски инструменти: индикатор за изследване на психологичния тип на Майерс и Бригс, скала за творческа мотивация на Пол Торанс и скала за процъфтяване на Ед Динър.

Публикациите показват развитието на кандидата с включване на актуални за съвременното теми, допълващи основната ѝ изследователска насоченост.

Публикациите с предимно теоретичен характер са в няколко области на научното познание:

Развитието в ранното детство. В тази област са разгледани въпроси, свързани с моделите за разбиране на закономерностите в развитието на основата на дейността подход към общуването; основните положения на концепцията на М. Лисина за генезиса на детската комуникация.

Привързаността и родителското отношение е друга област, тясно произтичаща от първата, която привлича вниманието на доц. Тагарева. Анализирани са моделите за изследване на структурата на родителското отношение; началните умения за общуване в кърмаческа и ранна възраст; емоционалната привързаност между детето и възрастния в контекста на съвременното образователно пространство; отношението на майката към детето от раждане до тригодишна възраст. Обсъдени са два профила на майчинско отношение: субектен и обектен.

Описани са видовете емоционална привързаност и е проследена връзката дете-възпитател. Диагностиката и клиничното оценяване на смущенията в привързаността са актуален въпрос, който привлича вниманието на кандидата. Разгледани са водещите подходи и методики за диагностика на емоционалното привързване. Те са представени дескриптивно, в рамките на няколко класификации, предложени от водещи специалисти в областта на емоционалното привързване.

Превенцията на психичното здраве на децата от ранно детство в България. Тук дискутираните теми са комуникативното и психическото благополучие на децата от специализираните учреждения и ранното вмешателство. Ранното вмешателство е бързо развиваща се област от интердисциплинарно обслужване на деца в кърмаческа и ранна възраст, които се намират в социален, медицински и генетически риск от изоставане в развитието си. Описани два модела за ранно вмешателство в развитието на детето: традиционен и социален. Поставен е акцент върху програмата „Ранна детска интервенция“ като тип от втория модел.

Изучаване особеностите на подрастващите. Направен е обстоен преглед на идеи, практики и теории за силните страни на характера в детско-юношеска възраст в три епохи – древността, класическата епоха и съвременното. Описва се връзката между силните страни на характера при подрастващите и други психологически конструкти: благополучие, морална компетентност, субективно щастие и просоциално поведение.

Разработените теми и проблеми в от доц. Тагарева в областта на теоретичното познание не са самоцелни. Те са тясно свързани с реализацията на изследователските й

интереси. Многобройните публикации с изследователско-приложен характер са фокусирани в няколко изследователски направления:

Изследване на особеностите на развитието в детството. Предложени за рецензиране са статии, които отразяват резултатите при изследване на ситуативно-деловото общуване с възрастните върху комуникативното развитие на децата до тригодишна възраст; на особеностите на отношенията на привързаност при деца от ранна възраст; диагностиката на комуникацията и на играта при деца в ранна възраст (от раждането до тригодишна възраст) със съмнения за аутизъм; игровата дейност на децата в ранна възраст; изследване на ситуативно-личностното общуване с възрастните в болнични условия при кърмачета. Представена е адаптация на руски диагностичен инструментариум за оценяване развитието на играта, който е алтернатива на традиционно познатите у нас диагностики на играта. Изследвани са междуличностните отношения на децата в предучилищна възраст; връзката между развитието на морално-нравствените представи на децата, проявено в отношението към лъжата и стилът на семейното възпитание; нивото на самооценка на осем-девет годишни деца с комуникативни нарушения в три специфични области на общуване: семейство, училище, приятели.

Темата за *децата, лишени от родителска грижа* привлича силно изследователските цели на кандидата. Представено е емпирично изследване, чиято цел е да се изучи ролята на общуването в развитието на кърмачетата, лишени от родителска грижа; изследвани са специфични особености в развитието на общуването и речта деца на две-три годишна възраст, възпитавани в домовете за медико-социални грижи. Проучени емпирично са особеностите в психологическото развитие на осем-деветгодишните деца, които живеят и се отглеждат в социални домове.

Проучване на теми, отнасящи се до *преподавателския персонал, който осъществява грижите за децата.* Разгръщането на посочените по-горе изследователски теми съвсем естествено води доц. Тагарева до необходимостта и провеждането на емпирично изследване на мотивацията за работа на педагози в детските градини и отношенията между директор и служители, както и изследване на професионалното прегаряне при детски учителки от България и извеждане на предпочитаните от тях стратегии за справяне със стреса. В тази посока е и проведеното емпирично изследване на професионалното прегаряне при работещи в образователната и социалната сфери.

Родителското отношение. Създаден е тест за диагностика на родителското отношение съобразно личностно/нормативно начало в родителската позиция при деца до 1 година; извършена е емпирична оценката на отношението на майките към деца в ранна възраст; проучена е връзката между пола на родителя и привързаността; изследвано е родителското отношение като важно условие за емоционалното благополучие на три-четири годишните деца; изследване на психологическата готовност за майчинство.

Изследвания на тийнейджърството. Представени са резултати от емпирично изследване, чиято цел е да се изучи перцепцията на качеството на привързаността на тийнейджъри на 15 - 16 години по отношение на техните родители и приятели; от емпирично изследване на психичното благополучие на 18—19 годишни юноши и девойки.

Не е подмината и *възрастта след юношеството.* Изследвани са отношението на студентите към използването на новите технологии в образованието и нагласите на студентите към развитие на ключови компетентности при децата чрез средствата на информационните технологии.

Многобройните емпирични изследвания в очертаните области се характеризират с прецизност, наличие на достатъчен емпиричен доказателствен материал, използване на съвременни статистически методи за обработка на данните и адекватни изводи. Голяма част от тях имат сериозни практико-приложни възможности за диагностика и могат да бъдат използвани в работата на психолози в практиката и изследователи.

Приноси (научни, научно-приложни, приложни) и цитирания

В представения от кандидата доказателствен материал е направена самооценка на приносите, която напълно приемам. Приносите на доц. Тагарева към научно-изследователския фонд на възрастовата психология значително обогатяват познанията за детството и свързаната с него проблематика. Създадените авторски методики и адаптираните такива са във вид, напълно приложим в практиката и дават възможност за разгръщане и проверка на изследователски хипотези и за реализиране на диагностична и проучвателна работа „на терен“, от психолозите, сблъскващи се с дадени проблеми в своята практика като такива. Те са особено ценни предвид постоянно нарастващата необходимост от създаване и адаптиране на изследователски и диагностични инструменти.

Значимостта на резултатите от теоретико-изследователската работа на доц. Тагарева е призната не само на национално, но и на международно ниво, което се вижда от публикуваните в чужбина нейни трудове и от представените цитирания. Представените цитирания са общо 98 броя. От тях: цитирания в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация – 4 броя; цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране – 37 броя; Цитирания или рецензии в нереперирани списания с научно рецензиране – 57 броя.

Спазени са напълно количествените показатели на критериите за заемане на академичната длъжност „професор“.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Представените научни трудове са оригинални научни разработки. Преобладаващата част от проведените изследвания са самостоятелно проведени, а тези, в които е работено в сътрудничество, показват умения за работа в екип, като в тях прозира ръководната функция, която е осъществявала доц. Тагарева както в планирането, така и в провеждането на изследването и обобщаването на неговите резултати.

Депозираната документация, включително и забелязаните цитирания са изрядни и отговаряща на всички критерии по смисъла на процедурата за провеждане на настоящия конкурс.

5. Критични забележки и препоръки

Препоръчвам на доц. д-р Кирилка Тагарева да продължава да развива своя научно-изследователски потенциал и да продължава да публикува в международни издания, включени в световните бази данни.

6. Лични впечатления

Като човек и колега доц. Тагарева се характеризира със спокоен и овладян характер, колегиалност, откритост към колегите си, търпение, отговорност, стремеж към справедливост и умела комуникация, особено в качеството си на ръководител на катедра „Психология“. Тя е човек, на когото може да се разчита в съвместната работа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от доц. д-р Кирилка Тагарева отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“ и Допълнителни факултетни изисквания на Педагогическия факултет на Пловдивския университет, приети на факултетен съвет с протокол №13/06.07.2021 г.

Кандидатът в конкурса е представил **достатъчен** брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на ОНС „доктор“ и конкурса за заемане на длъжността „доцент“. В работите на кандидата има оригинални научни и приложни приноси, които са получили международно признание като представителна част от тях са публикувани в списания и научни сборници, издадени от международни академични издателства. Теоретичните му разработки имат практическа приложимост, като част от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Научната и преподавателската квалификация на доц. д-р Кирилка Тагарева е несъмнена.

Постигнатите от доц. д-р Кирилка Тагарева резултати в учебната и научно-изследователската дейност, **напълно съответстват** на минималните национални и допълнителните изисквания на Педагогическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни, научно-приложни и приложни приноси, намирам за основателно да дам своята **положителна** оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Педагогически факултет ПУ „Паисий Хилендарски“ за избор на доц. д-р Кирилка Симеонова Тагарева на академичната длъжност „професор“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Педагогическа и възрастова психология – Детска психология).

01.03.2023 г.

Рецензент:

(подпис)

Доцент д-р Ирена Левкова